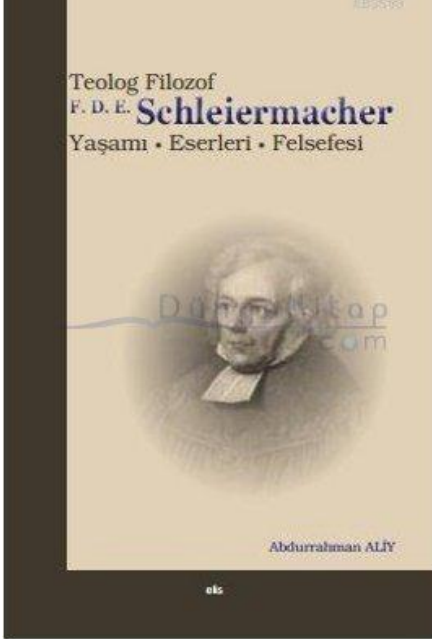

Abdurrahman Aliy, *Teolog Filozof F.D.E. Schleiermacher: Yaşamı Eserleri Felsefesi*, Ankara: Elis Yayınları, 2011, 284 s.

ISBN: 9789758774531

Din ile felsefe etkileşiminin yüzyıllar süren bir geçmişinin olduğunu pek çok filozofun eserlerinden görebilmekteyiz. Bu etkileşimin, din felsefesi ya da felsefi din olarak adlandırılması ise daha yakın dönemlere ait bir tanımlama şeklidir. Bu tanımlamalar, felsefenin din üzerine düşünme eyleminden ortaya çıkabildiği gibi teolojinin felsefe ile uğraşısından da ortaya çıkabilmektedir. Bu bakımdan bir filozofun din telakkisi ile bir teoloğun felsefe telakkisinin birbirlerinden farklı olduğuna tanık oluruz. Günümüzde din felsefesi disiplini içerisinde yer alan problematikler kısmen bir standarda ulaşmış gibi gözükmektedir. Bunların içinde kökleri ilk

çağ filozoflarına kadar uzanan argümanlar bulunmaktadır. Varlık ve var olan üzerine felsefi teamüller, evren üzerine spekülasyonlar ya da ampirik düşünceler bunlara verilebilecek örneklerdendir. Fakat din felsefesi sahasına ait olan daha yeni dönem kavramlar ve bunların analizi de giderek gelişmekte ve kendisini canlı tutmaktadır. Bunlara örnek olarak verilebilecek birkaç başlık, din dilinin felsefi kullanımı ve hermenötik değerlendirmelerdir. Özellikle Türkiye’de din felsefesi alanında yapılan çalışmalarda “herhangi bir filozofun

din felsefesi” şeklinde kaleme alınmış eserlere rastlamaktayız. Hal böyle olduğunda bir filozofun bütün felsefesini, *Prokrustes Yatağına* bağlayarak ondan bir din felsefesi çıkarmayı hedefleyen araştırmaların ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Burada tanıtımını yapacağımız kitap, din ve felsefe ilişkilerini bir teoloğun portresi üzerinden anlatmaya çalışmaktadır.

Kitap; Schleiermacher’ın yaşamını, eserlerini ve felsefesini anlatan biyografik bir niteliği haizdir. Bir giriş ve sunuş ile birlikte dört ana bölümden oluşmaktadır. Eserin girişinde yazar, Schleiermacher’ın Türkiye’de bir filozof olarak neredeyse hiç tanınmadığını iddia etmektedir. Weber ve Cevzici gibi felsefe tarihçilerinin Türkiye’de yayınlanmış kitaplarında Schleiermacher’dan bir felsefeci olarak söz edilmediğini belirtir. Bu büyük ölçüde doğru olmakla birlikte aynı zamanda da eksiktir. Schleiermacher’ın ülkemizde tanınırlığı Platon diyaloglarının tercümelemleri ile sabittir. Üstelik çevirisi 1927’e kadar dayanan Karl Vorländer’in *Felsefe Tarihi*’nde Schleiermacher’e atıflar söz konusudur.

Kitabın biyografi ve bibliyografi başlığını taşıyan ilk bölümünde Schleiermacher’ın felsefe ve teoloji düşüncesine dair bazı ipuçları sunulmaktadır. Burada, Hıristiyanlığın felsefeye, felsefenin de Hıristiyanlığa ihtiyacının olmadığını; bu ikilinin arasında ortak bir nokta aramanın anlamsız olduğunu belirten düşünce karşısında Schleiermacher’ın felsefi teoloji kavramının köklerini oluşturduğu iddiası yer almaktadır. Bu tespit üzerinden başka bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Schleiermacher’ın din-felsefe ilişkilerinin köklerini oluşturmaya başladığı bu yıllar 1790’lara tekabül etmektedir. Din felsefesi kavramını ilk kullanan Hegel’in bunu ilk olarak 1821 senesinde ortaya attığı, *Din Felsefesi Üzerine Dersler* adlı ders notlarının da 1832 senesinde yayınlandığı bilinmektedir. Eserde, din felsefesi tarihine dair bu ayrıntı üzerine daha geniş bir şekilde gidilebilirdi.

Abdurrahman Aliy’in, kitabında üç temel iddia üzerinde durduğu gözlemlenmektedir. Bunlar, Schleiermacher’ın felsefesinin bir praksis felsefesi olduğu, Schleiermacher’ın felsefeye yön veren bir hermenötiğe sahip olduğu ve son olarak da önemli bir din felsefesi anlayışı geliştirdiğidir. Schleiermacher’ın felsefesinin bir praksis felsefesi olduğunu savlayan görüşün bu iddiasını dayandırabileceği belki de anlaşılır tek nokta, teorik felsefe ile pratik felsefe arasında sıkışmış insanın bu bunalımını gidermek için tutacağı tek çıkar yolun din olduğu saptamasıdır. Bunun dışında prak-

sis felsefesinin kitap içinde yazar tarafından daha açık bir sunumuna rastlayamıyoruz.

Yazar, Schleiermacher'ın dine dair görüşlerinde, dinin bağımsız bir alana sahip olması gerektiğini ifade ederken “onun ruh dostu olan sanat gibi” ifadesine rastlamaktayız. Bu düşünce, Hegel'in felsefesinin ana unsurlarından birisidir. Hegel'in katalizörü *die Aufhebung* olan idealist felsefe sisteminde, sanat-din-felsefe üçgeni yer alır. Düşünce, Doğa, Tin'den oluşan üçlü diyalektikte *der Geist*'in gerçekleşmesi şu şekilde oluşur: Öznel Tin (yani bilinç); gelişimi ile yerini Nesnel Tin'e (yani ahlak ve hukuka) bırakır ve buradan terfi ile ideal olana Mutlak Tin'e (yani sanat, din ve felsefeye) ulaşılır. Hegel'e göre felsefe, sanat ve dinin kavram formuna yükseltilmiş bilgisidir. Aliy'in kitabında Hegel felsefesinin izlerini bulabileceğimiz pek çok pasajda, bu iki filozofun düşünce evrenlerinin karşılaştırılması bir gereklilik arz etmektedir. Yazar bunu sadece tarih felsefesi anlayışlarında yapmış ve iki filozofun birbirinden ayrı düşüncelere sahip olduğunu söylemiştir. Fakat sözü edilen konularda iki filozofun da birbirinden sert konturlarla ayrıştırılabilecek düşüncelerinin olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Schleiermacher'ın din tecrübesi bahsinin ifade edildiği başka bir yerde, “evrenin bireysel teması” diye sunulan *die Anschauung* kavramının, Kant epistemolojisinin önemli bir yapıtaşı olan *die Anschauung*'u ile bağlantısı ne düzeydedir? Kant'ın bu kavramı 1770'lerde kullandığı bilinmektedir. Onun da öncesinde *die Anschauung*, Meister Eckhart'ın teolojisinin merkezi kavramlarından. Aliy; bu kavramı, sadece Spinoza'nın Evren *Anschauung*'u ve Fichte'nin Ben *Anschauung*'u ile karşılaştırmakla yetinir.

Kitabın teoloji dersleri ile ilgili bölümlerinde, felsefi bir akıl dini tehlikesinden uzak durmak amacıyla Schleiermacher'ın dinin kendi bütünlüğü içinde anlaşılması gerektiğine yönelik bir bakış açısına sahip olduğunu öğrenmekteyiz. Burada felsefe ve dinin birbirine irca edilmeden bağımsız üniteler olarak değerlendirilmesinin ipuçlarını sunan tartışmanın peşinden gidilebilirdi.

Müellife göre; Schleiermacher'ın düşünsel planda tikelliğe yaptığı vurgu, felsefesinin tüm katmanlarında görülmektedir. Filozofun felsefi etiğinde, toplumu kuşatan genel ahlak yasalarının karşısında birey ahlakını öne çıkarma ve onu normatif yasaların sultanından kurtarma tartışması

önemli bir zirvedir. Yazarın düşüncesine göre, Schleiermacher'ın hermenötik konusundaki yetkinliği için Yeni Ahit'in her bir parçasının, kanonik bütünlüğün dışında kendi içinde değerlendirilmesini savlayan tezine başvurulabilir.

Eserin hermenötik değerlendirmeleri içeren bölümünde ise yazar tarafından, Schleiermacher'e ait şu tespitler yapılmaktadır: Filozofa göre bir konuşma ya da metin, tarih içerisinde anlaşılmaya yabancılaşır. Bu noktada hermenötik; bir metni kesin olarak anlamaktan ziyade, o metni anlayanlarla ya da farklı anlama biçimleriyle hesaplaşma, onları tamamlama imkanı sunar. Bu imkan dahilinde hermenötiğin; komparatif-gramatik yöntem ve psikolojik-sezgisel yöntem biçiminde iki bileşeni ortaya çıkar. Birincisi, dilin sınırları içerisinde kalarak kullanılan kelime ve ifadeler arasında bağlar kurmaya yarar; sezgisel yöntem birinci yöntemden artı kalan anlaşılmazlıkları veya yanlış anlaşılmalara yol açan boşlukları doldurmaya çalışmaktadır.

Yorumlama biçimleri üzerine durulan bölümün hemen ardından gelen konu filozofun din felsefesini anlatmaktadır. Kitabın yazarı, Schleiermacher'ın din algısının mutlak *bağlılık duygusunun* üzerinde yükseldiğini öne sürer. Dindarlık duygusunun ise *hayvani zihinsel karışıklık durumu*, *duyumsal kendilik bilinci* ve *dindarlık duygusu* olmak üzere üç aşamada gerçekleştiğini ekleyen Aliy, filozofun vahiyle ilgili görüşlerine de yer verir. Ona göre; filozof vahyi, doğanın işleyişini kesintiye uğratan doğa-üstü veya akıl-üstü bir olgu olarak görmemektedir. Vahiy, insanın doğasındaki gelişme gücünün etkisidir. Filozofun felsefe sisteminde, din ile bilim arasında bir çatışma olmayacağını da altını çizen Aliy, bilimin ortaya koyduğu doğa yasalarının tanrısal mutlak kudretin tezahürü olduğunu ifade eder.

Kitabın buradan sonraki bölümleri Schleiermacher'ın kendinden sonraki döneme etkilerine ve eserlerinin ayrıntılı bir bibliyografyasına ayrılmıştır. Esere dair genel bir kanı belirtmeden önce Schleiermacher'ın, ben ve birey kavramlarını ilke edinmesinin, yaşadığı dönemle doğrudan alakasının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira birey ve benlik kavramları üzerine sistem bina etmek, romantik dönem Alman şair ve filozofların pek çoğunda görülen başat bir eğilimdir. Bireye yapılan bu aşırı vurgu ve Schleiermacher'ın din algısındaki mutlak bağlılık duygusu, aydın-

lanmacı rasyonel din anlayışının karşısına bir “duygu dini”, “kalp dini” bina etme ihtiyacından pekala doğmuş olabilir. Bu bağlamda Schleiermacher’ın Kierkegaardçı iman anlayışının bir eskizini oluşturduğu da söylenebilir.

Abdurrahman Aliy’in, eserinde anlaşılır bir dil kullanmış olmakla birlikte okuyucusuna ulaşmış olduğu da söylenebilir. Ancak metin içinde 5-6 kez geçmekte olan “*rekonstruere etmek*” kelimesinin yerine Türkçe “*tekrar inşa*” ifadesi, daha estetik bir üslup sağlama noktasında tercih edilebilirdi.

Bir filozofun yaşamı, eserleri ve felsefesini tümleşik bir şekilde anlatmak için yola çıkmış eserlerde, “filozofun yaşamına daha çok yer vererek, felsefesinin arka planda kalması” gibi bir tehlike kendisini göstermektedir. “Bir filozofun yaşamı, onun düşünce evrelerini oluşturmada en büyük etkindir” ya da “yaşamıyla felsefesini oluşturmuştur” türünden bir açıklama, ciddi iddialar ve yenilikler isnat edilen bir filozofun portresinin çiziminde yeterli bir savunma sunmamaktadır. Elimizdeki bu kitapta da bunu yer yer açık bir şekilde görebilmekteyiz. Schleiermacher’ın yaşamına ayrılan sayfa sayısı 144 iken, felsefi sistemine ayrılan sayfa sayısı 74’dür. Ayrıca kitaptaki dipnotların 3’de 2’lik oranı Novak, Scholtz, Fischer gibi Schleiermacher üzerine çalışan ikincil kaynaklara atıftan oluşmaktadır. Schleiermacher’ın kendi eserlerinden yapılabilecek daha çok alıntılar ve paragraflarla okuyucunun zihninde onun felsefi sistemine dair özgün bir bakış teşekkül ettirilebilirdi.

Son olarak Alman felsefe geleneğine dair böyle bir eserin telif edilmesi, din felsefesi literatürüne analitik felsefe sistemi dışında bir tartışma alanı açması açısından önemlidir. Bunun dışında hermenötik alan için kökleri 1800’lere giden bir damarın keşfedilmiş olmasından da söz edilebilir. Bu bağlamda din felsefesi sahası içinde dilin kullanımı ve hermenötik yöntemin din alanındaki işlevine dair nispeten daha eski sayılabilecek bazı temel tartışmaları canlandırabilir.

Arş. Gör. Hüseyin Aydoğan
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

